

“KADIN” TEMATİK BAŞLIĞINDA PLAN GİBİ BAKMAK: TÜRKİYE CUMHURİYETİ ON BİRİNCİ KALKINMA PLANI VE KADIN ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORUNUN ANALİZİ

Nuran Halise BELET*

Geliş Tarihi: 14/05/2022

Kabul Tarihi: 19/05/2022

Özet

II. Dünya Savaşının ekonomik sonuçlarından en önemlilerinden birisi kadın emeğine duyulan ihtiyaç olmuştur. Özellikle ülkelerin savaş sonrası sanayileşmeye verdikleri hız, ekonomilerinin yeniden inşasında kadınların işgücüne duyulan ihtiyaç, kalkınma sürecinde kadın hareketinin öne çıktığı ve hak taleplerinin daha da arttığı yıllar olmaktadır. 1970’lerden itibaren kadın hareketi, önemli bir ivme kazanmaya başlamıştır. Ancak bu dönemin diğer dikkat çeken özelliği de kalkınma sürecinde kadınların kalkınma hamlesinden büyük beklentilerine rağmen yeterince aktif aktörler olarak görül(e)memeleri olmuştur. Kalkınma sürecine tüm kesimlerin, eşitlikçi ve adil katılmalarının sağlanması gerek toplumsal refahın artması gerekse optimal kaynak dağılımının sağlanmasının belirleyici koşullarındandır. Kalkınma planlarının hazırlık sürecinin bu ilkeleri gözeterek hazırlanması planlamadan beklenen temel görevlerden birisidir.

Bu çalışmada, Türkiye’nin kalkınma plan geleneği ve hazırlık süreçleri içinde yer verilen Özel İhtisas Komisyonlarının birlikte çalıştırıldığı plan hazırlık dönemi göz önüne alınarak Özel İhtisas Komisyonu çalışmalarında kadın tematik başlığı ve onun bağlı olduğu plan dönemine ilişkin bulgular ele alınmaktadır. Türkiye de ilki 1963 yılında olmak üzere günümüze kadar toplam 11 adet Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Ancak ilk plandan son plan, On Birinci Planı dönemine kadar basılan tematik başlığı kadın olarak belirlenen Özel İhtisas Komisyonu Raporu sadece On Birinci Kalkınma Planı hazırlık sürecinde olmuştur. Bu nedenle, çalışmamızda bu koşulu sağlayan tek plan olması nedeniyle On Birinci Kalkınma Planı ve bu Planının “Kadının Kalkınmadaki Rolü” başlıklı Özel İhtisas Komisyonu raporu içerik maddeleri ve kapsamı olarak değerlendirilecektir. Bu bağlamda, kadınların kalkınma politikaları içinde devlet politikaları bağlamında nasıl gördüğü ve On Birinci Kalkınma

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi, nuran.belet@hbv.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-0394-6339

Planına nasıl yansıtıldığı, Türkiye de kadın hareketinin temel talepleri de dikkate alınarak Toplumsal Cinsiyet Ana akımlaştırması ve Kalkınma Mekanizması içine nasıl yansıtıldığı değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kalkınma Planı, Toplumsal Cinsiyet Ana akımlaştırması, Kadın

**LOOKING LIKE A PLAN IN THE THEMATIC TITLE OF “WOMEN”:
ANALYSIS OF THE REPUBLIC OF TURKEY 11th DEVELOPMENT
PLAN AND THE WOMEN'S SPECIAL COMMISSION'S REPORT**

Abstract

One of the most important economic consequences of the World War II was the need for women's labour. In particular, the speed that countries gave to industrialization after the war, the need for women's workforce in the rebuilding of their economies, the women's movement in the development process came to the fore and the demands for rights increased even more. Since the 1970s, the women's movement began to gain significant momentum. However, another remarkable feature of this period was that women were not seen as sufficiently active actors in the development process despite their high expectations from the development movement. Ensuring the equitable and fair participation of all segments in the development process is one of the determining conditions for both increasing social welfare and ensuring optimal resource distribution. One of the main tasks expected from planning is that the preparation process of development plans should be prepared by considering these principles. In this study, considering the plan preparation period in which Specialization Commission included in Turkey's development plan tradition and preparation processes are worked together, the findings related to the thematic title of women and the plan period to which it is affiliated are discussed. A total of 11 development plans have been prepared in Turkey, the first of which was in 1963. However, from the first plan to the last plan, the Specialization Commission Report, the thematic title of which was published until the period of the 11th Development Plan, was only in the preparation process of the 11th Development Plan. Therefore, in our study, the 11th Development Plan and the Specialization Commission report titled "Women's Role in Development" will be evaluated in terms of the content and scope of this plan since it is the only plan that meets this condition. In this context, the issues around how women are seen in the context of state policies within the development policies, how

they are reflected in the 11th Development Plan and how they are reflected in the Gender Mainstreaming and Development Mechanism will be evaluated, by taking into account basic demands of the women's movement in Turkey.

Keywords: Development Plan, Gender Mainstreaming, Woman

Giriş

Kalkınma planlarının genel olarak anlamı ve kapsamına baktığımızda plan geleneğinin temel amacının; planlandığı dönem bağlamında ekonominin işleyişine yönelik belirlenen öncelikler ve ilgili sektör veya alanlar bağlamında yol göstererek belli hedefler doğrultusunda amaç, kapsam ve araçsallıklarla hükümetlere kılavuzluk eden stratejik dokümanlar oluşturmaktır. Dolayısıyla, Kalkınma Planları, devletin belirli süreler içinde genel amacı ülkenin kalkınması ve gelişmesi olan sosyo-ekonomik yapının güçlenmesine katkı sağlayan planlar olmaktadır. Kalkınma Planları gerek içerik gerekse uygulama süresi bakımından hedefler ve bu hedeflerin izlenebilir ekonomik, toplumsal ve siyasi göstergelerin yer aldığı belli bir içerik ile hazırlanmış raporları da ifade etmektedir (Bayram, 1994).

Planlama geleneği içinde özellikle refah ekonomisi ve planlama aracılığıyla kalkınma çalışmalarında önemli akademik çalışmaları ve geliştirildiği planlama tekniklerinin birçok ülkede uygulandığı akademisyen Prof. Jan Tinbergen¹ Türkiye'nin planlama geleneğinin başlangıcında katkı vermiştir. Prof. Tinbergen, Türkiye'nin planlama sürecinin başlangıcında ve Devlet Planlama Teşkilatının kuruluşunda aktif görev almış, hazırlanan ilk planların sektörel girdi- çıktı analizlerine de danışmanlık yapmıştır. Prof. Jan Tinbergen, planlamanın ve planlıların sihirbaz olmadıklarını belirterek, planlamayı üç aşamalı bir süreç olarak tanımlamaktadır. Tinbergen'in planlama aşamalarının temelini ekip halinde çalışmak ve teknik verilerin bu çalışmalara esas teşkil etmesine dayanmaktadır. Buna göre planlamanın ilk aşaması; kalkınma hızını hedeflemek ve bunu bir sermaye/hasıla katsayısına göre belirlenmesidir. İkinci aşama; belirlenen bu katsayı, sermaye hasıla katsayıları doğrultusunda karşılaştırmalı avantajların dikkate alınarak seçilen sektörlerin iç tüketim ve dış talep miktarı konusunda ihtiyacın belirlenerek ithalat ihtiyacının hesaplanmasıdır. Bu aşamada, hangi malların ülkede üretileceği hangileri için ithal ikamesi planlar geliştirileceği de ortaya çıkmış olacaktır. Üçüncü aşama ise; bahsedilen hedeflere ve kararlara uygun üretilen projeler arasından gerek ulusal gerekse uluslararası kaynak, istihdam, döviz ihtiyacı gibi kriterlerle

¹Prof. Dr. Jan Tinbergen (1903-1994), Geçen yüzyılın en önemli ekonometricilerden birisidir. Kalkınma Planlamasının öncülerinden olup 1969'da Prof. Dr. Ragnar Frisch (1895-1973) ile birlikte Nobel Ekonomik Ödülünü almışlardır.

değerlendirilerek tercihler sistemi ve bunların uygulanmasına yönelik düzenlemelerin yapılmasını içermektedir (Türkcan, 2010).

Türkiye de Planlama geleneğinin ilk kurumsal sahibi olan Devlet Planlama Teşkilatı 30 Eylül 1960 tarihinde (05.10.1960/10621) Resmî Gazetede kuruluş kararının yayınlanması ile resmi kuruluşunu tamamlanmıştır (Sezen,1999). Devlet Planlama Teşkilatı Kurumu, devlet ile ilgili belirlenecek sosyal ve ekonomik tercihlerin tartışılması ve belli programların tercih edilmesi amacıyla kurulmuştur. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) yıllarını kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Daha sonrasında kalkınma planları devam etmiş ve sonuncusu (2019-2023) dönemini kapsayan On Birinci Planıdır. 2011 yılında Devlet Planlama Teşkilatı , Kalkınma Bakanlığı olarak hizmet vermiştir. 2011 sonrasında ise, 2018 yılına kadar Kalkınma Bakanlığı, 2018 sonrasında ise Maliye Bakanlığı ile Kalkınma Bakanlığı tarafından beraber yapılan bir çalışma sonucu Strateji ve Bütçe Başkanlığı oluşturulmuştur. Yani şu an, eskiden Devlet Planlama Teşkilatı olan kurum, yapısı ve adı değişik(tiril)erek Cumhurbaşkanlığına bağlı bir bakanlık olarak hizmet vermektedir.

Plan dokümanları kapsadıkları dönem içinde hükümetlerin kalkınma sürecinde ülke ekonomilerinin hangi kaynaklar ve planları belirlediklerinin, yapısal programlar kapsamında yürütecekleri stratejilerin açık beyanı niteliğini de taşımaktadırlar. Plandokümanları olarak adlandırılan temel raporlardan birisi çalışılan plan döneminin alt çalışma gruplarından olan Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK) Raporlarıdır. Bu raporlar Kalkınma Planı için kılavuz rapor niteliğinde olup, Kalkınma Planının görmesi gereken hedeflerin içinde uzmanların belirli bir çalışma programı ve takvimiyle hazırladıkları dokümanlardır.

Kalkınma Planlarının icracı, dinamik planlar olması beklenmekle birlikte, gerçekleştiril(e)meyen hedefler planın performans karnesi olarak da değerlendirilebilir. Özellikle Planların kapsayıcılık niteliği, toplumsal refah ve fayda çıktı düzeyinin artırılması beklentisi aynı zamanda sosyo-ekonomik iyileşme ve kalkınma hamlesi olarak da kabul edilmektedir. Bu bağlamda, Plan hazırlık süreci, sorun alanlarının, fırsatlar ve zorluk alanlarının nasıl tespit edildiği, kimlerle ve hangi yöntemlerle bir araya getirildiği, Kalkınma Planlarının sonuçlarını da doğrudan etkileyebilmektedir. Bu bir anlamda Kalkınma Planlarının devlet gibi görülmesi ve hazırlanmasını da ifade etmektedir.

Kalkınma planlarının hazırlığı, tamamlanarak basılı hale getirilerek ya da hangi yöntemle ilgili taraflar bilgilendirilecek ise bunun gerçekleştirilmesi, plan dokümanlarının program ve teknik raporlara dönüştürülmesi, kalkınma planının yetkinliği içindeki kurumların ve

birimlerin performansını ve yapısal özelliklerini de temsil eder. Bu bize eğer hedefler doğru tespit edilmiş ve uygunluğu ile plan döneminde tasarlanan programlar doğru ve tam olarak tamamlanabilmiş ise, kalkınma planının başarısını gösterecektir. Kalkınma planlarının yol göstericiliğinde aynı zamanda özel sektör ve uluslararası kuruluşlarla olan ilişkiler de dikkate alınmalıdır (Karaosmanoğlu, Çilingiroğlu vd., 2003).

1. Kalkınma Planlarının Hazırlanışı ve On Birinci Kalkınma Planı Süreci

Kalkınma planlarının hedefler ve gerçekleştirilebilirlik konusunda hazırlık süreçlerinde ki çalışmaları da önemli olmaktadır. Kalkınma planları ve ilgili destekleyici raporların izlenebilir ve kurallar çerçevesinde olası ve geçerli nedenlerden dolayı sınırlı olarak değiştirilebilirliğinin olması plan hazırlama geleneğinin teknik olarak yapılandırılmasının da önemini göstermektedir (Bayram, 1994; Sezen,1999).

Türkiye de Planlı ekonomi dönemi Birinci Kalkınma Planı ile başlamıştır. Plan dönemleri ve oluşturulan Özel İhtisas Komisyonu Rapor Sayısı aşağıda yer almaktadır².

Tablo1.Kalkınma Planları ve ÖİK Rapor Durumu

KALKINMA PLANI, PLAN DÖNEMİ	ÖİK SAYISI	“KADIN” BAŞLIKLİ ÖİK RAPOR
Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	YOK	YOK
İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	YOK	YOK
Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	YOK	YOK
Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)	72	YOK
Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)	19	YOK
Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)	32	YOK
Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)	8	YOK*
Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)	127	YOK*

² Tablonun oluşturulmasına esas olan bilgiler <https://www.sbb.gov.tr/ozel-ihisas-komisyonu-raporlari> resmi web sayfasında derlenmiştir.

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)	54	YOK
Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)	48	YOK**
On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)	71	VAR

Notlar: * 7. ve 8. Kalkınma Planı ÖİK Raporları içinde yer almamakla birlikte “Kadın” ve “Toplumda Kadın Katılımı Başlıklı” bir ÖİK Rapor çalışmalarının tamamlanarak Devlet Planlama Teşkilatı’na teslim edildiği bilgisi Çalışma Komisyonunda olan katılımcılar tarafından yazara iletilmiştir. Ancak basılı kopyaya ulaşılamamıştır. **Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)’nin internet ortamında yer alan El Kılavuzunda “4. Sayfasında EK-2 ‘de “Onuncu Kalkınma Planı Çalışma Grubu Listesi”nde 17. Sırada “Toplumsal Cinsiyet” başlığına yer verilmiştir. Ancak basılı ÖİK Raporları içinde yer almamaktadır.

Kalkınma Planlarında Özel İhtisas Komisyonlarının oluşturulmasının Dördüncü Kalkınma Planı ile başladığı görülmekte. İlgili planda içinde “Sabun ve Deterjan” da olmak üzere toplam yirmi dokuz adet (29) özel ihtisas komisyon başlığı belirlenerek komisyonlar çalıştırılmış ve ilgili uzmanların oluşturduğu raporlar da Devlet Planlama Teşkilatı yayınları olarak basılmıştır³. Son On Birinci Kalkınma Planında ise, toplam 71 adet alt komisyon kurularak Özel İhtisas Komisyonu Raporları tamamlanmıştır. Bunlardan birisi de çalışmamızda değerlendirilen “Kadının Kalkınmadaki Rolü” başlıklı basılan ve ilgili resmî web sayfasından erişilebilir olan ÖİK Raporudur.

1.1.Kalkınma Planı Hazırlama Süreci ve Özel İhtisas Komisyonlarının Çalışma Prensipleri

Dünya Savaşlarının sonrasında yeni sınırların ve ülkelerin ortaya çıkması ve ekonomilerin topyekûn kalkınma hamlesine girmelerinin arkasından, yeni kalkınma ve sanayileşme modelleri geliştirilmiştir. Bu modellerin özellikle sanayi devriminden günümüze genel eğilimine baktığımızda, gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ekonomiler arasındaki makasın giderek açıldığıdır. Bunun nedenlerini ve sonuçlarını literatürde yapılan çalışmalarda görmekteyiz (Sen,1992; Singhal, 2003).

Türkiye’nin kalkınma planı yapılmadığı 1950- 1960 yıllarının iktisadi ve sosyal gelişmelerinin daha sonra hazırlanan Birinci Kalkınma Planının içeriğinde açıklanan gerekçeleri ve ilgili başlıklarında, Türkiye’nin tarihsel bir süreçle hangi kalkınma aşamalarından geçtiğini de görmekteyiz. Kalkınma Planlarının hazırlanma süreci, tamamlanıp yayınlanan planlar ve ilgili

³ Kalkınma Planları ve oluşturulan Özel İhtisas Komisyonunun Raporlarına <https://www.sbb.gov.tr/ozel-ih-tisas-komisyonu-raporlari/#1543404958135-5a0767bc-1764> sayfasından ayrıntılarıyla ulaşabilirsiniz.

raporlara baktığımızda ekonomimizin kalkınma süreci olarak tanımlanan kurumsal yapılar ve uygulanması amaçlanan politika seçimlerine göre kategorize edilerek belirlenen bir süreç yaşandığı görülmektedir⁴. Hazırlanan “Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonları El Kitabı” bu süreçleri ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Bu El Kitaplarının ise, Onuncu Kalkınma Planından itibaren hazırlandığını görmekteyiz. Onuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonları El Kitabı 2012/14 Sayılı Başbakanlık Genelgesi ile oluşturulmuştur. Bu genelge içeriğinde kalkınma planlarının bütüncül bir yaklaşımla oluşturulduğu ve kamu yönetiminin genel prensipleri doğrultusunda ekonomik ve sosyal gelişmelerin desteklendiği, ekonomide rekabet gücünü merkeze alan üretim odaklı bir yaklaşım gözetilerek kalkınma sürecinin oluşturulduğuna dikkat çekilmektedir.

Kalkınma Planlarının hazırlık süreciyle ilgili olarak çalışma prensiplerini açıklayan El Kitabının içeriğinde ise, Kalkınma Planlarının hazırlık sürecinin koordinasyon görevinin Kalkınma Bakanlığında olduğu, belirtilmiştir. Geniş katılımlı bir plan hazırlık süreci hedeflendiği için, kamu, özel ve sivil toplum temsilcilerinin yanında üniversitelerden davet edilen uzmanların yer aldığı özel ihtisas komisyonlarının oluşturularak Kalkınma Planlarının hazırlanması ve önerilerin toplanarak değerlendirildiği bir çalışma takvimi tanımlanmıştır. Ayrıca, Kalkınma Planı hazırlık çalışmalarında Kalkınma Bakanlığı tarafından belirlenen konularda özel ihtisas komisyonlarının kurulmasının yanında, davet edilen uzmanlarla çalışma gruplarının oluşturulacağı da belirtilmektedir (Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonları El Kitabı, 2012). Gerek komisyonların gerekse çalışma gruplarının ihtiyaca göre değiştirilebileceği de belirtilmiştir.

ÖİK'nin oluşturulmasının temel yaklaşımı; Planın, bütünü içinde belirlenen amaç, politika araçları ve önerilerin belirlenen makro ekonomi alanlarında hangi dönüşüme göre değerlendirileceği konusunda seçili sektörlerin de dikkate alındığı kapsayıcılıkta olmasıdır.

ÖİK'lerin çalışma usul ve esasları geniş katılımı incelemekle birlikte, elde edilecek sonuçların ait olduğu Kalkınma Planının oluşturulmasına girdi olacağı belirtilerek, ÖİK'lerin Planın girdi havuzu olduğunu da göstermektedir. Çalışmamızın da esasını oluşturan bu kabul nedeniyle, ÖİK Raporlarının ve oluşturulan çalışma grupları Kalkınma Planlarının içeriksel ve belirlenen hedefler ve tercihler doğrultusunda makro politika araçlarının katılımcı süreçlerle belirlenmesine de yol açacağı öngörülmektedir.

⁴https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/02/On_Birinci_Kalkinma_Plani_Ozel_Ihtisas_Komisyonlari_El-Kitabi.pdf

ÖİK'lar çalışma prensipleri ve Komisyonların nasıl bir rapor hazırlayacağını temel ilkeleri arasında ilgili Plan döneminin içinde bulunduğu dönemde Dünyanın ve Türkiye'nin içinde bulunulan mevcut durum, geleceğe yönelik eğilimler ve sorun alanları göstergelerle desteklenerek ele alınması esasına göre, Kalkınma Planının belirlenen hedefleri doğrultusunda stratejilerin ve önerilerin yer alması beklenmektedir. ÖİK çalışmaları bağlamında değerlendirilecek temel ekonomik hedeflere yönelik varsayımlar ve taslakların Kalkınma Bakanlığı tarafından Komisyonlara verileceği de belirtilmiştir (Onuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu El Kitabı, 2012). Dolayısıyla ÖİK oluşturulmak istenilen Kalkınma Planının içerik ve önceliklerine göre çalışan bir alt uzmanlar ve çoğulcu katılımı esas alan tarafların da katılımının sağlanması amacıyla kurulmuş bir komisyon olarak tarif edilmektedir.

Özel İhtisas Komisyonu Çalışma ve Toplantı Sürecine İlişkin Usul ve Esasları dikkate aldığımızda temel özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenmektedir. Bu tanım bize çalışma takviminin de Kalkınma Bakanlığının belirlediği yapı içinde devam edeceğini de göstermektedir. Bunları özetleyecek olursak; Komisyonun temsilinde uzmanlık ve geniş katılımın esas alınarak oluşturulması. (2) Temsilde kurumsal davetin esas alınarak yapılması.(3) Her bir ÖİK için ayrı koordinatör raportörü ve başkanın belirlenmesi.(4) Komisyonun çalışma sürecinde raportörün hazırladığı ön raporun komisyon toplantılarında ele alınarak değerlendirildiği çalışma takvimi, toplantı sayısının ve alt komisyonların belirlenmesi 5) Nihai çıktının raportör tarafından oluşturulacak olan ÖİK Raporunun aynı zamanda “teknik bilgilerin yer aldığı, geleceğe yönelik başlıkların katılımcıların geri bildirimleriyle zenginleştirildiği, toplantıların tamamından oluşturulan yazılı ve sözlü görüş ve önerilerin ve belgelerin eklendiği nihai bir rapor olması beklenmektedir. ÖİK sürecinin tanımlanması aynı zamanda komisyonun oluşturacağı rapora yönelik beklentinin Kalkınma Raporunun temel kaynaklarından olacağını da kuvvetlendirmektedir. Onuncu ve On Birinci Kalkınma Planları için hazırlanan ve ilgili bakanlığın web sayfasında paylaşılan On Birinci Kalkınma Planı ÖİK El Kitapları içinde o plan döneminde önerilen ve çalışma takvimi ile planlanarak çalıştırılması beklenen alt komisyonlar ve çalışma gruplarına da yer verilmiştir.

Ancak Kalkınma Planları ve ÖİK Raporlarının karşılaştırmaları yapıldığında Planlara rehberlik etmesi için oluşturulan Çalışma Grupları ve ÖİK'nı Raporlarından özellikle Kadın tematik başlığı içinde yeterince yararlanıl(a)madığı da belirtilmektedir (Aslanpay Özdemir ve Altay, 2018). Ayrıca, Kalkınma Planları ile oluşturulan ÖİK ve Çalışma Grupları arasındaki

ilişkinin kategorize edilmesi ve ilgili raporlarla güçlü Planlar arasında geçişkenlik bağlantısının yeterince kurul(a)madığı da görülmektedir (TMMOB, 2007; Türkcan, 2010).

2. On Birinci Kalkınma Planı ve “Kadının Kalkınmadaki Yeri” Başlıklı Ö.İ.K Raporu Kapsam Analizi

2.1. On Birinci Kalkınma Planının (2019-2023) “Kadın” Tematik Başlığı İçerik Analizi

On Birinci Kalkınma Planı, Türkiye Cumhuriyeti’nin 1923 yılında kurulmasının arkasından, Türkiye Cumhuriyeti’nin 100.Yılına taşınan dönemi kapsayan bir plan özelliği göstermektedir. On Birinci Kalkınma Planı aynı zamanda Türkiye de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişin arkasından hazırlanan ilk kalkınma planı olmaktadır. Kalkınma Planının giriş kısmında On Birinci Kalkınma Planı, ülkenin uzun vadeli kalkınma vizyonunun dikkate alınarak, milletin temel değerlerine ve beklentilerini ülkemizin kalkınma vizyonunu ortaya koyarak, karşılayan, ülkemizin, mevcut uluslararası konumunu yükseltecek ve refahın artırılması için temel yol haritası olarak tanımlanmaktadır

(<https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>.)⁵.

On Birinci Kalkınma Planı çalışmaları ÖİK’nin oluşturulmasını takiben başlayan bir süreç öngörmektedir. Onuncu Kalkınma Planının başlangıcında da olduğu gibi bir ÖİK El Kitabı Yayınlanarak kapsam, çalışma grupları ve ÖİK oluşturulmuştur. Bu bağlamda, On Birinci Kalkınma Planı İhtisas Komisyonları ve Çalışma Grupları El Kitabı özellikle Plan çalışmalarının teknik konularında önemli bilgiler vermektedir⁶. On Birinci Kalkınma Planı ÖİK oluşturulmasına ilişkin 2017/16 sayılı Başbakanlık Genelgesinin 29 Temmuz 2017 tarihli ve 30138 sayılı Resmi Gazetede yayımlanması ile yürürlüğe girmiştir. Buna göre; daha önceki Planlarda belirtilen çalışma ilkeleri ve içerikler, kalkınma planı çalışma takvimi, oluşturulan ÖİK ve Çalışma Grupları listeleri de yer almaktadır (On Birinci Kalkınma Planı ÖİK El Kitabı, 2017).

On Birinci Kalkınma Planının belirtilen El Kitabı içinde önümüzdeki dönemde de ülkemizin içinde bulunduğu coğrafyanın dinamik hali, artan rekabet gücünü merkeze alan, adaleti gözetilen üretim ve teknoloji odaklı sürdürülebilir büyüme anlayışı ile kalkınma sürecinin belirleyiciliğine vurgu yapılmıştır. Planının, içeriğine amaç ve ilkelerine baktığımızda; On

⁵On Birinci Kalkınma Planına yönelik bütün içerik analizinde esas alınan metin resmî web sayfasında yer alan Kalkınma Planı kullanılmıştır.

⁶https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2021/02/On_Birinci_Kalkinma_Plani_Ozel_Ihtisas_Komisyonlari_El-Kitabi.pdf ulaşılabilirler.

Birinci Kalkınma Planı “daha fazla değer üreten, daha adil paylaşan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye” vizyonuyla uzun vadeli bir perspektif sunulduğu belirtilmektedir (On Birinci Kalkınma Planı, 2019-2023: 27). Planın bütünü içinde “Kadın” tematik başlığını taradığımızda (33) yerde geçtiğini ve bunun da Planın kapsamında belirlenen başlıklar içinde dağıtıldığını görmekteyiz. Bunları belirtecek olursak, 2.3. Ana Başlık içinde “Kadın” alt başlığında değerlendirildiğini ve “Nitelikli İnsan Güçlü Toplum” başlığının altında yer verildiğini görmekteyiz. Bu başlık içinde kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın önlenmesi, toplumsal hayatta hak ve imkânlardan eşit yararlanılması ve güçlenmesinin sağlanmasının amaçlandığı belirtilmektedir. Politika ve Tedbirler başlığında, 25 alt başlık içinde kadınların ekonomiye, siyasete ve eğitime katılımlarının artırılması ve medyada görünürlüklerinin artırılması, dijital araçları kullanmalarındaki yetkinliklerinin artırılması, kamu ve özel sektörde karar mekanizmalarında yer almalarının artırılması, STEM alanlarında kız çocuklarının daha yetkinlik kazanmalarının sağlanması, şiddet ve erken yaşta evliliklerle mücadele edilmesi, dijital okur yazarlık, sağlık taraması ve erişilebilirlik imkânlarının artırılması, kadın girişimciliğinin ve kooperatiflerin desteklenmesi ve üniversite eğitimlerinde lisans ve yüksek lisans düzeyinde kız öğrencilerin sayılarının artırılması bağlamında maddelerin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Tablo 36: Kadın, Hedefler ile belirlenen başlık alanlarda 2023 yılına öngörülen artış oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 2. On Birinci Kalkınma Planı Kadın, Hedefler Tablosu (Tablo 36)

	2018	2023
Okullaşma Oranı, Kadın (ilkokul) %	91,6	100
Okullaşma Oranı, Kadın (ortaöğretim) %	83,4	100
Okullaşma Oranı, Kadın (yükseköğrenim) %	47,4	60
Kadın İstihdam Oranı (%)	29,4	39
İşgücüne Katılım Oranı, Kadın (%)	34,2	38,5
Parlamentodaki Kadın Temsil Oranı (%)	17,3	20
Kendi Hesabına Çalışanlar İçindeki Kadın	17,8	20

Oranı (%)		
İşveren Olarak Çalışanlar İçindeki Kadın Oranı (%)	8,7	10

Kaynak: 2018 yılı verileri TÜİK Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri, 2023 verileri On Birinci Kalkınma Planı tahminleridir. (On Birinci Kalkınma Planı, 2019:153).

Tablo 2’ de On Birinci Kalkınma Planı içinde verilen “Kadın” başlıklı hedeflerin olabildiğince genel hedefler olduğunu, kesişimsel sorun alanlarının görül(e)mediğini, derinlemesine bir bakış ile “Kadın” başlığına ÖİK Raporunun aksine yeterince yer veril(e)mediğini görmekteyiz. Bu yaklaşımın makro politika araçlarının önerilmesi ve kadın başlıklı Kalkınma Planı maddelerinin politika önermelerinin yetersiz olduğunu da görmektedir. Plan hazırlama tekniğinde özel bir önem verilen ve Kalkınma Planlarına geniş katılımı belirlenen içerik temini sağlayacağı El Kitabında özellikle belirtilen ÖİK Raporlarından kadın tematik başlığı olan “Kadının Kalkınmadaki Yeri” ÖİK raporu, On Birinci Kalkınma Planına maalesef içerik sağlama işlevinin yeterince kullanılmadığı görülmektedir. Bu konu ileriki bölümde detaylı olarak ele alınacaktır.

On Birinci Kalkınma Planının içinde diğer başlıklara baktığımızda Kadın başlığının eğitim, sağlık, istihdam gibi başlıklar içinde yer aldığını da görmekteyiz. Bunları örnekleyecek olursak; örneğin İşgücü Piyasasında Ekonomik ve Sosyal Yapılardaki Dönüşüm başlığında 48. Başlıkta kadınların iyileşen eğitim koşullarına rağmen kayıt dışılık, ücretsiz aile işçiliği, niteliksiz işlerde istidam edilmelerine ve karşılaştırmalı olarak ülkelere göre düşük kadın istihdamı oranlarımıza vurgu yapılmasına rağmen bunun arkasındaki temel nedenlerin arasında bahsedilen ve On Birinci Kalkınma Planı ÖİK Raporunda 228 yerde geçen toplumsal cinsiyet ve 67 yerde değinilen toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı On Birinci Kalkınma Planı içinde bir kez bile kullanılmamıştır. On Birinci Kalkınma Planı içinde 4 kez değinilen kadına yönelik şiddet kavramı ÖİK da 24 kez kullanılmıştır. Kadın istihdamının önündeki en önemli engeller arasında gösterilen bakım yükü, erken çocukluk dönemi çocuk bakımının kadınların üzerinde olmasının getirdiği baskı, ÖİK çalışmalarına katılan taraflarca yoğun olarak dile getirilerek “Mor Ekonomi” başlığında büyük bir mutabakat ile değişik kreş model önerileri ile makro ekonomik politikalar bağlamında “Kadının Kalkınmadaki Yeri” ÖİK raporunda geniş olarak yer bulmuştur. Buna rağmen On Birinci Kalkınma Planında

bakım yükü kavramı bakım hizmetleri olarak, 2.3.2. İstihdam ve Çalışma Hayatı politika ve tedbirler içinde tek bir madde olarak yer almıştır (On Birinci Kalkınma Planı: 142) 570.2. maddesinde, kadınların işgücüne ve istihdama katılımlarının artırılmasını için bakım hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması, iş ve aile yaşamını uyumlaştıran uygulamaların hayata geçirilmesi şeklinde yer almıştır. Ayrıca “Bakım” kavramı çocuk başlığında Politika ve Tedbirler alt başlığında kadınların adı geçirilmeden erken çocukluk dönemi bakım hizmeti veren kurumlar tanımı içinde çok genel ifadelerle yer almıştır (605:1,2,3,4 Alt Başlıklar). On Birinci Kalkınma Planı içinde kadının karşılıksız bakım emeği başlığına da yer verilmemiştir. On Birinci Kalkınma Planı kapsamında, 2.1.1. Makroekonomik Politika Çerçevesinde 213. Maddesinde, kadınların daha iyi işlere ve işgücüne katılımlarının işgücü piyasasının esnekliğini geliştiren artan çocuk bakım hizmetleri ile eğitim olanakları ve istihdam odaklı politikalar kadınların yetkinliklerini arttırarak yoğun katılımlarını destekleyeceği belirtilmektedir. Ancak bunun nasıl olacağına yönelik plan, politika ve araçlara değinilmemiştir.

On Birinci Kalkınma Planı, kadın tematik başlığını “Aile ve Kadın” başlığı içinde Aile ve Kadın’ın güçlenmesi olarak yukarıda örneklerini verdiğimiz sınırlı ve çok detaylandırılmamış maddelerle ele alındığını görmekteyiz. Burada özellikle belirtmemiz gereken “toplumsal cinsiyet” kavramının Plan içinde yer almadığıdır. Ayrıca, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılması bağlamında çok önemli bir makroekonomik politika açıklamaları sağlayacak olan “toplumsal cinsiyete duyarlı bütçe” kavramı Plan içinde yer almamıştır. Ancak, Kadın İstihdamı ve İşgücüne Katılımının arttırılmasına yönelik detaylandırılmış politikaların da On Birinci Kalkınma Planı içinde yer almadığını, özellikle Kadın Girişimciliği ve Kooperatifleri üzerinden bir istihdam politikası tercihleşmesi yapıldığı da görülmektedir (KEİG, 2019).

2.2. “Kadının Kalkınmadaki Yeri” Başlıklı ÖİK Raporunun Kapsam Analizi

On Birinci Kalkınma Planının ÖİK’nın çalışma prensipleri On Birinci Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonları El Kitabında kapsamlı olarak açıklanmıştır. Buna göre; On Birinci Kalkınma Planı’nın hazırlık çalışmalarında Planın hedefleri dikkate alınarak çok taraflı ve tüm kesimlerin fikirlerinin dikkate alınarak, ülkemizin geleceğine dair amaç ve fikir birliğine ulaşılabilmesi için Özel İhtisas Komisyonları ve çalışma gruplarının oluşturulacağı belirtilmektedir. Daha önceki Plan çalışmalarında da olduğu gibi Kalkınma Bakanlığının koordinasyonunda yürütülecek olan çalışmalarda kamu ve özel kesim temsilcileri yanında sivil toplum temsilcileri, ilgili uzmanlar ve üniversiteden davetli akademisyenleri ile

oluşturulacak. ÖİK'nın kapsamlı çalışmalarla Planda yer alacak politika, hedef ve stratejilerin belirlenmesine katkı vereceği belirtilmektedir (El Kitabı, 2017).

Özel İhtisas Komisyonu ve Çalışma Gruplarının oluşturacağı Raporlarının ilgili Kalkınma Planının hedef, öncelik ve politika setleri yanında makro politikalar kapsamında belirtilen sektör ve politikalarla uyumlu olması gerektiği ve oluşturulacak olan Raporların Türkiye'nin ve Dünyanın mevcut durum, yapısal sorun alanları, orta ve uzun dönemli gelişmeleri, sayısal hedefleri ve bu hedefleri gerçekleştirmeye yönelik politika önerileri ve değerlendirmeler ile yenilikçi tedbir ve proje fikirlerine yer verilerek Komisyon ve çalışma gruplarının çalışma süreçleri sonucunda geliştirecekleri alternatif öneri ve değerlendirmelere odaklanılmasının gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, ÖİK ve Çalışma Gruplarının oluşturacağı Raporların en üst düzeyde fayda sağlayıcı ve elde edilen sonuçlarının Plan metnine girdi sağlamasının esas alındığı da vurgulanmıştır (On Birinci Kalkınma Planının ÖİK El Kitabı, 2017:2-12).

On Birinci Kalkınma Planının ÖİK El Kitabında, toplam 43 başlıkta ÖİK, 32 başlıkta ise Çalışma Grubunun oluşturacağı belirtilerek 31. Sırada “Kadının Kalkınmadaki Rolü” kadın tematik başlığına ait ÖİK'na yer verilmiştir. El kitabının “ÖİK ve Çalışma Gruplarının Çalışma Esasları” Başlığında ülkenin iktisadi ve beşeri kaynaklarının etkin bir şekilde kullanılması makroekonomik ve mali istikrarın sağlanması için yurt içi tasarrufların artırılmasının gerekliliği belirtilerek, rekabet gücü yüksek bir ekonominin hedeflendiği ve bunun için enerji güvenliğinden eğitim, sağlık adalet gibi temel kamu hizmetlerinde etkinliğin artırılması beşeri sermayenin ve herkesin onurlu bir yaşam hakkının sağlanması ve sürdürülmesinin amaçlandığı kapsayıcı bir kalkınma anlayışının benimsendiğine vurgu yapılmıştır. Bu vurgu içinde kadınlara yönelik özel bir vurgu yer almamakla birlikte daha önceki planların hedefleri ve kapsamına benzer genel bir vurgunun yapıldığı görülmektedir.

2.2.1. “Kadının Kalkınmadaki Yeri” Başlıklı ÖİK Raporuna Plan Gibi Bakmak

“Kadının Kalkınmadaki Yeri” Başlıklı ÖİK çalışmalarına , Kalkınma Bakanlığının belirlediği Koordinatörler ve On Birinci Kalkınma Planının ÖİK El Kitabı, (2017) esasları dikkate alınarak yapılmıştır⁷. Buna göre Kadının Kalkınmadaki Rolü Özel İhtisas Komisyonu Raporu” (2019-2023)dönemini kapsayacak olan On Birinci Kalkınma Planı'na girdi sağlamak üzere hazırlanmıştır. İlgili raporun davet edilen ve çağrıda bulunulan katılımcıların oluşturduğu ÖİK ve Çalışma Gruplarının oluşturulması ile Aralık 2017-Ocak

⁷ Konunun detaylarını

<https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2020/04/KadininKalkinmadakiRoluOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf> görebilirsiniz

2018 tarihlerinde gerçekleştirilen "Kadının Kalkınmadaki Rolü" Özel İhtisas Komisyonu toplantılarında, ÖİK katılımcılarının, çerçeve doküman üzerinden Türkiye'nin genel kalkınma hedeflerini de göz önünde aşağıdaki altı temel başlıkta oluşturulmuştur:

1. Eğitim
2. İstihdam
3. Karar Alma Mekanizmalarına Katılım
4. Teknoloji ve Dijital Ekonomi
5. Çevre
6. Genel Konular

On Birinci Kalkınma Planının ÖİK çalışma prensipleri doğrultusunda 100'e yakın uzmanın görüşlerinin alınarak oluşturulan "Kadının Kalkınmadaki Yeri" Başlıklı ÖİK sonuç ve değerlendirilmelerinin yer aldığı toplam yedi bölüm başlığından oluşmaktadır. Altıncı Bölümde Genel Konular Başlığında "toplumsal cinsiyet, sağlık, şiddet, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme gibi alt başlıklarında Kadın tematik başlığında detaylı olarak yer bulduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda özellikle kadın çalışmaları ve cinsiyet temelli veri toplama, gösterge oluşturulması sorununa dikkat çekilerek "Veri Toplama ve Ayrıştırma" alt başlık olarak da yer almaktadır (Kadının Kalkınmadaki Yeri" Başlıklı ÖİK Raporu, 2018)

On Birinci Kalkınma Planının Türkiye'nin "her alanda verimliliği artırarak, milli teknoloji hamlesiyle uluslararası düzeyde rekabet gücü kazanmasına yönelik daha fazla değer üreten bir ekonomik ve sosyal kalkınma süreci" öngören On Birinci Kalkınma Planının (2019-2023) içeriğinde, Kadın başlıklarının Aile ve Kadın konusundaki değerlendirme ve hedefleriyle başlıklı, hiçbir bölümünde toplumsal cinsiyet eşitliği normuna yer verilmediğini de görmekteyiz. (KEİG, 2019; CEİD, 2019-2020: 11).

"Kadının Kalkınmadaki Yeri" Başlıklı ÖİK Raporuna tematik analizimizi çalışmalarda yer alan katılımcıların özellikle toplumsal cinsiyet başlığı ve ana akımlaştırma sürecinin On Birinci Kalkınma Planının son haline içselleştirilmesine yönelik talepler doğrultusunda, alt komisyonların ÖİK Raporunda yoğun olarak talep edildiği görülmektedir. Ayrıca, bu kavramların yayınlanan ÖİK Raporun son halinde de fazlasıyla ele alındığını raporun incelenmesinde görmekteyiz. Ancak On Birinci Kalkınma Planının yayınlanan son halinde

maalesef ÖİK Raporunun içinde çeşitli başlıklarda yer verilen Toplumsal Cinsiyet kavramına hiç yer verilmemiştir.

On Birinci Kalkınma Planının, Kadın tematik başlığında hazırlanan “Kadının Kalkınmadaki Yeri” ÖİK Raporunda katılımcıların ortak fikir birliği ile ÖİK Raporu perspektifinin toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırması ve bunun getirdiği bakış açısının korunarak önerilen makro planlar ve stratejilere yer verilerek; Türkiye’nin kalkınma hamlesinin sürdürülebilirliğinin sağlanması için, kalkınma planları başta olmak üzere tüm kamu plan ve programları ile bütçelerinin toplumsal cinsiyet eşitliğini ve kadın ve kız çocuklarının güçlenmesini temel alan bir perspektiften hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi önem taşımaktadır temel vurgusu ile (Kadının Kalkınmadaki Yeri” ÖİK Raporu, 2018:xiv) Rapor hazırlanmıştır. Ayrıca ÖİK Raporunda Kalkınma Planlarının sadece hedef gerçekleşmesi olarak değil, ÖİK Raporlarının önerdiği içerik ve makro politikalarında izlenmesine yönelik bir “İzleme ve Değerlendirmeye” dikkat çekildiğini de görmekteyiz (Kadının Kalkınmadaki Yeri ÖİK Raporu, 2018:135).

Kadının Kalkınmadaki Yeri” ÖİK Raporunun detaylı incelenmesinde, Raporun takdiminde, kalkınmayı desteklemek için kadınların güçlenmesi gerekliliği, küresel ölçekte toplumsal cinsiyet eşitliğinin kapsamı ve ana akımlaştırılması süreçlerinin son yıllarda giderek önem kazanmasının da dikkate alındığı görülmektedir. Raporun bu bağlamda, kadınların güçlenmesi yaklaşımının sürdürülebilir kalkınmanın temel dayanaklarından birini oluşturulmasının gerektiğini Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin “Amaç 5: Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadınların ve kız çocuklarının toplumsal konumlarını güçlendirmek” amacına vurgu yapılmaktadır. Bu çerçevede, On Birinci Kalkınma Planı Döneminde ve sonrasında yerel yönetimler başta olmak üzere tüm kamu kurum ve kuruluşlarında özellikle Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin hayata geçirilmesinin gerek kadınların güçlenmesine gerekse ülkelerin kalkınmasına faydalı olacağı da belirtilmiştir (Kadının Kalkınmadaki Yeri” ÖİK Raporu, 2018). Kadının Kalkınmadaki Yeri ÖİK Raporu metninde çok sayıda bölümde yer verilen Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemenin ÖİK Raporunun ısrarla tavsiye etmesine rağmen On Birinci Kalkınma Planında yer verilmemesi, Kalkınma Planına taşınmamasına rağmen 2022 yılında resmi kuruluşlarda Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçelemeye yönelik çalışmaların başlatılmıştır.

Kadının Kalkınmadaki Rolü ÖİK Raporu içindeki Eğitim Alt Komisyonu çalışmaları Raporun alt başlıklarının ve içeriklerinin incelendiğinde hemen hemen her alt başlıkta kesişimsel konu

başlıklarında ilk sırada olanının toplumsal cinsiyet eşitliği ve bunun nasıl sağlanabileceğine yönelik değerlendirmelere yer verildiğini görmekteyiz (Bkz. Kadının Kalkınmadaki Yeri ÖİK Raporu, Bölüm 6, Genel Konular). Özellikle kadın istihdamının desteklenmesi, kadının ev içi sorumlulukları ve bakım yüklerinin hafifletilmesine yönelik olarak çalışmaların desteklenmesine dikkat çekilerek, kadınların hane içi görünmez emeğinin hesaplanmasına yönelik herhangi bir çalışma yapılmamasına (Kadının Kalkınmadaki Yeri” Başlıklı ÖİK Raporu, 2018:72) dikkat çekilmiş ve bunun yapılmasının gerekliliği ayrıntılarıyla belirtilmiştir. Kalkınma hedeflerinin ‘eğitime erişim’ ve ‘fırsat eşitliği’ ile sınırlı kalmayıp ‘kız çocukları ve kadınların güçlenmesine yönelik olarak genel başlıklarında dikkat çekilerek toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması’ amacına ulaşılmasının elzem olduğuna yönelik açıklamalara da sıklıkla yer almıştır. Özellikle Dünyada ve Türkiye’de de gözlemlenen kadınların sorun alanlarına ilişkin kesişimsel alanlarda; kadınların eğitimden erken ayrılmaları, evlilik yaşı, erken doğurganlık düzeyi, doğurganlık, ortalama doğum aralıkları, çocukların hayatta kalma olasılığı, sağlığa ve eğitim erişim, iş gücüne katılım ve kazancın kullanımı vb. arasında kadınların yaşamlarını olumlu etkileyecek olguları da içerdiği görülmektedir. Bu başlıklara On Birinci Kalkınma Planının; 601, 601.1,602, 602.1,602.2,602.3,603, 603.1 ve 603.2 maddelerinde genel ifadelerle yer aldığını görmekteyiz.

“Kadının Kalkınmadaki Yeri” Başlıklı kadın tematik başlığında, ÖİK Raporunun kapsam analizinin sonuçlarını raporun içinde genel değerlendirmeler başlığının arkasından verilen sonuç ve değerlendirmelerle birlikte bakıldığında, kadın tematik başlığında öne çıkan sonuçlar ve sorun alanlarını aşağıda özetlenmiştir.

1. İlk Kalkınma Planından bu zamana Planlama geleneğinin toplumsal cinsiyet merceğini ve duyarlılığını benimseyen bir içerik ve tutum açıklaması ile yapmadığı; kesintili ve açık olmayan maddeler ile tanımladığını görmekteyiz.
2. Toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde, kadınların, sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik alanlarda aktif ve etkin olarak yer alması ve ileriye dönük genel politikaların kadınların güçlenmesi perspektifinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin ve toplumsal cinsiyet ana akımlaştırılması ile mümkün olduğu, ÖİK Raporunun içeriğinde yer almasına rağmen On Birinci Kalkınma Planında yer almamaktadır.
3. Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme konusunda farkındalık oluşturma, bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerinin devam etmesi ve somut uygulama

örneklerinin hızla geliştirilmesi ve kamu ekonomisinin bu farkındalığı dikkate alan özel sektörü de teşvik edici mekanizmalarla “Mor Ekonomi” kavramının yerleştiği Feminist Makro Ekonomik Politika bakış açısının yerleştirilmesi gerekmektedir.

4. Cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistikî verilerin toplanması, bunları esas alan kanıta dayalı paylaşılması ve sonuçlarının eşitsizliklerin yaşadığı veya kadın temsiline düşük olduğu tüm alanlarda “geçici özel önlemlerin” alınması gerekmektedir.
5. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması politikalarına özel önem ve öncelik verilmesi
6. Kadına yönelik şiddetin her türünün önlenmesi için gerekli uygulamaların ivedilikle hayata geçirilmesi.
7. Başta kız çocukları olmak üzere, tüm çocukların örgün eğitimden uzaklaşmamları için her türlü çocuk işçiliğinin ve erken yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi.
8. Kadınların güçlenmesine yönelik tüm plan, politika ve uygulamaların sonuçlarının verilerle ve göstergelerle desteklenerek kesintisiz ele alınması.
9. Göçmen kadınların dikkate alındığı özel politikaların geliştirilmesi.

Yukarıda belirtilen başlıkların neredeyse tamamının ÖİK Raporunda detaylandırılarak yer almasına karşın On Birinci Kalkınma Raporuna neredeyse hiçbir maddenin detay içeriğiyle geçirilmediği de görülmektedir. Plan içinde çocuk, gençlik, sosyal hizmetler, yoksulluk, yaşanabilir kentler, sürdürülebilir çevre, şehirleşme gibi diğer alt başlıklarda ele alınan politikaların cinsiyet temelli değerlendirilmemesi On Birinci Kalkınma Planının kendi Plan döneminde rehber dokümanlardan birisi olarak geliştirilen “Kadının Kalkınmadaki Yeri” ÖİK Raporunun içeriğine kıyasla da “cinsiyetsiz hedef ve politikalar”la hazırlandığı görülmektedir. (CEİD, 2019-2020; KEİG 2019).

Sonuç

Plan dokümanları insanların beş duyu organları gibi düşünülmesi ve tasarlanması gereken stratejik dokümanlardır. Bu dokümanları zeki ve akıllı yapan özelliği, Planı destekleyen mekanizmaların kendi aralarında birbirlerini amaçsal olarak bir araya getirerek, tematik alanlarda kesişebilmeleri ve birlikte çalışabilecekleri makro politikalar geliştirebilmeleridir. Türkiye’de Planlama geleneği Dünyada ki gelişmelerle de paralellik göstererek 1960’larda başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ülke ekonomilerinin yeniden yapılanma süreci içinde başlayan planlı kalkınma yaklaşımı, ülkelere kalkınma süreçleri içinde ekonomik ve sosyal kalkınma çalışmalarında yardımcı olması amacıyla hazırlanmışlardır. Türkiye’de Kalkınma Planlarının hazırlık süreçlerinde Planlara destek olacak rehber dokümanlar hazırlanması

amaçlı Özel İhtisas Komisyonları ve Çalışma Gruplarının oluşturulması benimsenmiştir. Çalışmamızın kapsamında ele aldığımız On Birinci Kalkınma Planı da Özel İhtisas Komisyonu ve Çalışma Grupları oluşturularak hazırlanan plan özelliği taşımaktadır. Bu Planların Özel İhtisas Komisyonları ve Çalışma Grupları arasında Kadın tematik başlığında komisyonların ve çalışma gruplarının oluşturulduğunda bilinmektedir. Ancak Onuncu Kalkınma Planında Belirlenen Toplumsal Cinsiyet Çalışma Grubu Raporu yayınlanmamıştır. Bu nedenle On Birinci Kalkınma Planının kadın tematik başlığında belirlenen Kadının Kalkınmadaki Yeri başlıklı Özel İhtisas Komisyonu Raporu resmî web sitesinden ulaşılabilir tek rapor özelliği göstermektedir. Bu çalışma kapsamında On Birinci Kalkınma Planı ve ilgili dönemde oluşturulan Kalkınmada Kadının Yeri, kadın tematik başlıklı Özel İhtisas Komisyonu Raporu bağlamda Komisyon Raporunun tespitlerinin Kalkınma Planına aktarılmasına yönelik kapsam analizi yapılmıştır. Özel İhtisas Komisyonu Raporu içinde yer alan ve Kalkınma Planına yol göstericilik ve araçsal önemi olan kadın çalışmalarının temel başlıklarından olan “toplumsal cinsiyet eşitliği” ve “toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılmasına” yönelik uygulama ve politika bütünlüğünü oluşturan maddelerin On Birinci Kalkınma Planına alın(a)madığı yapılan analizle görülmüştür.

Kadın hareketinin Dünyada ki ve Türkiye’de ki küresel eğilimlerine baktığımızda; kurumsal dokümanların ve politikaların eşitlikçi ve ayrımcılığı önleyen süreçleri yaratabilmesinin toplumsal cinsiyet merceği ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılmasının önemini daha da belirginleştirdiğini görmekteyiz. On Birinci Kalkınma Planının ilgili döneme ait Kadının Kalkınmadaki Yeri Özel İhtisas Komisyonu Raporunun içinde çok fazla sayıda örneklerle, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği merceğiyle ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin ana akımlaştırılması bağlamında üretilen politikalar ve planlar yer almıştır. Ancak, On Birinci Kalkınma Planında uzun dönemli kalkınma vizyonu ile hazırlandığı belirtilen Kalkınma Planı dokümanında bu maddelere yer verilmediği görülmektedir. Dolayısıyla kılavuz dokümanlar olarak belirtilen Özel İhtisas Komisyonu ve Çalışma Gruplarının Raporları toplumsal cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana akımlaştırılmasına Kalkınma Planlı tarafından görül(e)ememiş, yer almamıştır. Küresel bağlamda hazırlanan cinsiyet eşitliği eylem planları ve stratejik dokümanlar göstermiştir ki; toplumsal cinsiyet eşitliğini ana akımlaştırılan süreçler ve politikalar araçsal olarak çeşitlenerek, daha güçlü kapsayıcılıkta kadın ve kalkınma ilişkisini ve kalkınma deneyimlerini daha kalkınmacı sosyo-ekonomik mekanizmaların uygulamaya geçirilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda, oluşturulan plan ve programlar aynı zamanda kadına yönelik şiddet, her türlü eşitsizlik ve ayrımcılığın önlenmesinde

bütüncül politikaların tasarlanmasını ve önlenmesine de katkı sağlayan mekanizmaları oluşturmaya yardımcı olmaktadır.

Kaynakça

Bayram, M., (1994), Türkiye’de Planlama Teşkilatının (Türk Plancılığının) Hukuk ve İdari Yapısı İle İlgili Sorunları ve Çözüm Önerileri, DPT Uzmanlık Tezi, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/MehmetEminBayram.pdf>, 18.02.2021.

CEİD(2019-2020), Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1792/Ceid%20y%C4%B111%C4%B1k%20Rapor.pdf?sequence=4&isAllowed=y>, Erişim Tarihi: 23.11.2021.

Karaosmanoğlu,A., Çilingiroğlu, A., Sönmez, A., (2003), Planlı Kalkınma Serüveni: 1960’larda Türkiye’de Planlama Deneyimi, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

KEİG, (2019), On Birinci Kalkınma Planı’nda Kadın İstihdamı: Hedef Girişimcilik ve Kooperatifçilik, <http://www.keig.org/on-birinci-kalkinma-planinda-kadin-istihdami-hedef-girisimcilik-ve-kooperatifcilik/>, Erişim Tarihi: 14.02.2021.

On Birinci Kalkınma Planı,(2019-2023), https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Onuncu_Kalkinma_Planı-2014-2018.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2021.

On Birinci Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporları, <https://www.sbb.gov.tr/ozel-ih-tisas-komisyonu-raporlari/#1540024439304-a1816e9a-4191>, Erişim Tarihi: 10.03.2021.

On Birinci Plan Özel İhtisas Komisyonu El Kitabı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/02/On_Birinci_Kalkinma_Planı_Ozel_Ihtisas_Komisyonları_El-Kitabı.pdf, Erişim Tarihi: 10.03.2021.

Onuncu Kalkınma Planı, (2014-2018), https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/12/Onuncu_Kalkinma_Planı-2014-2018.pdf, Erişim Tarihi: 02.07.2021

Onuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporları, <https://www.sbb.gov.tr/ozel-ih-tisas-komisyonu-raporlari/#1543312172966-b62de4d7-b832>, Erişim Tarihi: 02.07.2021.

Onuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu El Kitabı, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1_%C3%96zel_%C4%B0htisas_Komisyonlar%C4%B1_El_Kitab%C4%B1.pdf, Erişim Tarihi: 02.07.2021.

Sezen, S., (1999), Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye'de Planlama, Birinci Basım, Ankara, TODAİ Yayınları.

Sen, A. (1992), "Development: WhichWayNow?", C. Wilber ve K. Jameson (der.), ThePoliticalEconomy of Development and Underdevelopment, NewYork: McGraw-HillInc., 5-26.

Singhal, R. (2003). Women, Gender and Development: TheEvolution of Theories and Practice, *Psychology and Developing Societies*,15(2), 165-185.

Soyak, A. (2003). "Türkiye'de İktisadi Planlama: DPT'ye İhtiyaç Var Mı?", Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4 (2), ss.167-182.

Türkcan, E., (2010), Attila Sönmez'e Armağan, Türkiye'de Planlamanın Yükseliş ve Çöküşü (1960-1980), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Mimarlar Odası (2007), Ülke Örnekleri İle Kalkınma ve Sanayileşme Modelleri, https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/403675579f61145_ek_0.pdf,Erişim

Tarihi:02.11.2012.